

Suomalaiset ovat pian vailla kulttuuriperintöä, kirjahyllyjä ja oman kielensä perinnettä

Suomalaiset himolukijoina on sitkeästi elänyt myytti, kaunis itsepetos.

Kai Ekholm

Julkaistu: 6.8.2019

Suomi komeili vuosikymmenet Unescon kirja- ja lukemistilastojen kärjessä. Pisa-tutkimukset toivat maan 2000-luvulla maailman tietoisuuteen. The Guardian -lehti kirjoitti pari vuotta sitten maailman lukutaitoisimmasta kansasta.

Tommi Kinnusen kaltaiset opettaja-kirjailijat kertovat, että nuorten sanasto on hätkähdyttävän kehno. Opiskelijatkaan eivät jaksa lukea paksuja tenttikirjoja, ja pro gradun aineisto pitäisi löytyä netistä.

Kirjahyllyt ovat hävinneet lastenhuoneista, eikä niitä näe olohuoneissakaan. Asuntomyynnissä ne ovat hankalasti stailattavia.

Suomalaiset ovat pian vailla kulttuuriperintöä, kirjahyllyjä ja oman kielensä perinnettä.

Lukemisen ja kirjallisuuden rihmasto on syvä ja hauras. Sen rakentaminen on kestänyt vuosikymmeniä, mutta sen jatkuminen ei ole itsestäänselvyys.

Suomalaiset himolukijoina on sitkeästi elänyt myytti, kaunis itsepetos. Suomalaiset ovat lukutaitoisia mutta eivät enää aktiivisia lukijoita.

Maailmassa kustannetaan vuosittain lähes kaksi miljoonaa uutta kirjanimekettä. Suomessa niistä ilmestyy runsaat 10 000.

Kotitaloudet ostavat painettuja kirjoja 71 eurolla vuodessa. Summa on tasaisesti pienentynyt. Alkoholiin käytetään vuosittain 620 euroa.

Kolmannes suomalaisista lukee pari kirjaa vuodessa. Viiteen kirjaan pääsee vain viidennes. Kymmenen kirjaa vuodessa lukevia on 15 prosenttia kansasta. Kirjaa luetaan päivittäin 8–13 minuuttia, seniorit lukevat lähes 20 minuuttia.

Luvut muuttuvat ilahduttavammaksi, kun tarkastellaan verkkoa. Kansalaisten enemmistö lukee,

kuuntelee tai katselee internetissä sanomalehtien ja aikakauslehtien sisältöjä. Sitä kutsutaan multimodaaliseksi lukemiseksi, ja sen ajatellaan olevan jotakin edistyneempää.

Verkossa vietetään lähes vuorokausi viikosta.

Sähkökirjat ja äänikirjat vakiintuvat mutta eivät paikkaa tilannetta. Niitä julkaistaan vuosittain noin 1 500 nimekettä, ja niiden myynti on noin viidenneksen kirjallisuuden kokonaismyynnistä.

Viime vuonna äänikirjojen kuuntelu ohitti sähkökirjojen lukemisen. Onko se lukemista vai oheistoimintaa? Onko muodolla edes väliä? On.

Kirjoja ei synny tehtaassa. Kirjailijat luovat niitä ja ansaitsevat niillä elantonsa. Verkon ansaintalogiikka ei ole tekijöille edullinen. Nettimarkkinat eivät tuo elantoa, kuten ei sekään, että kaikki odottavat kirjastosta lainattavaa kappaletta.

Kirjailijoista on tehty yksityisyrittäjiä. He markkinoivat itse teoksiaan, käyvät kirjastoissa ja sinnittelevät alle tulorajan. He luovuttavat tuotteensa kustantajalle käytännössä ilmaiseksi. Silti teosten kannattavuus on minimissään. Ruoka- ja viiniarvioita julkaistaan enemmän kuin kirja-arvioita. Kulttuuria tuotetaan Suomessa minimikustannuksin ja maailmanluokan laadulla.

Yleisten kirjastojen aineistohankinnoista jokainen kotitalous maksoi 13,70 euroa. Kirjastojen palvelutaso ja logistiikka on huipputasoa. Jokaisen kirjan saa vaivatta käsiinsä.

Kirjastojen käyttö on silti tasaisesti vähentynyt. Vuonna 2017 kirjoja lainasi puolet kansalaisista. Kymmenesti tai useammin kirjastossa kävi 13 prosenttia. Luku on romahtanut 15 vuodessa puoleen. Lainauserät ovat vähentyneet vuosien 2014 ja 2018 välillä miljoonalla.

Miksi synkistellä ja syyllistää, eikö lukeminen ole jokaisen henkilökohtainen asia? Ei ole. Kirjahistorioitsija Alberto Manguel totesi, että ilman sairaaloita, kouluja ja kirjastoja ei ole yhteiskuntaa. Kirjalla on yhä perustava asema yhteiskunnan viestinnässä, eikä sitä ole varaa hukata välinpitämättömyydellä.

Meillä ei ole käsitystä, mihin Suomi lukijamaana on menossa tai mitä asialle pitäisi tehdä.

Jos kuvatut trendit jatkuvat, niiden päässä on kansakunta, joka on vaihtanut lukemisen ja oman kulttuurinsa verkon kaljakelluntaan.

Kirjallisuudessa ei ole kyse vain markkinoista vaan muistin, kielen ja ymmärryksen siirtymisestä. Kulttuuria on vaikea siirtää, jos sitä ei ole itse saanut.

Lukemiseen käytetystä ajasta ei ole tehty selvitystä vuoden 2010 jälkeen. Seuraava laaja ajankäyttötutkimus valmistunee aikaisintaan vuonna 2021. On surullista, ettei lukemisen seuranta kiinnosta opetus- ja kulttuuriministeriötä ja säätiöitä. Tarvitsemme kansallista selvitystä, jolla olisi kauaskantoisia vaikutuksia.

Kirjoittaja on tutkija ja tietokirjailija. Hän toimi Kansalliskirjaston johtajana vuosina 2001–2018.